

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-4-68-15>

УДК 37.036V

Мельниченко О.В., Суркова М.О.
Київський університет імені Бориса Грінченка**ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ГРИ**

Анотація. У статті на основі науково-методичної та психолого-педагогічної літератури досліджено питання формування естетичних цінностей молодших школярів засобами гри. Дано визначення поняттям «цінності», «естетичні цінності», «формування естетичних цінностей». Дослідження продемонструвало, що формування естетичних цінностей у молодших школярів відбувається насамперед засобами мистецтва: музики, літератури, образотворчого мистецтва тощо. Особливе значення у цьому процесі належить літературі, яка формує естетичні цінностей у молодших школярів за допомогою опрацювання художніх творів. Для цього застосовуються різноманітні методи, прийоми, засоби, організаційні форми навчання. Проаналізовані інтерактивні та ігрові форми роботи на уроках з літератури. Досліджено поняття «дидактична гра», розглянуто особливості її застосування на уроках літератури.

Ключові слова: естетичні цінності, естетичне виховання, формування естетичних цінностей, гра, дидактична гра, молодші школярі.

Melnychenko Olha, Surkova Maria
Kiev Boris Grinchenko University**FORMATION OF AESTHETIC VALUES IN PRIMARY SCHOOL CHILDREN BY MEANS OF GAME**

Summary. In the article on the basis of scientific-methodological and psycho-pedagogical literature, the issue of formation of aesthetic values in primary school children by means of game is researched. The concepts of “values”, “aesthetic values”, “formation of aesthetic values are identified. Formation of aesthetic values in primary schoolchildren is made by means of art: music, literature and painting. Literature is the most important means of forming of aesthetic values because of discussing different works of art. To form aesthetic values in primary schoolchildren different methods, techniques, forma and means of study are used. Various means of formation of aesthetic values include works of art, nature, painting, folklore, beauty of surrounding world, taking part indifferent school competitions. Combination of methods and techniques, systematic application of various creative tasks with taking into account age and individual features of primary schoolchildren on the lessons of literature reading activate cognitive, mental, emotional sphere of schoolchildren, bringing them to the dialogic co-operating with text, self-expression in creative activity. Interactive and game forms of work during literature lessons are analyzed. Game techniques include: 1) game situations that help to develop cognitive-creative activity; 2) songs, poems, verses, fairy-tales, pieces of music; 3) demonstrations of episodes of doll theatres, that concentrate attention, cause positive emotions, interest in primary schoolchildren, deepen their aesthetic pleasure, but do not influence their school study; 4) stories-drawing with the elements of fairy-tale, imaginary situations. Actuality of game technology presently rises because of supersaturating of modern schoolchildren by information. In the world, and Ukraine in particular, a subject-informative environment broadens. Television, video, radio, computer networks, lately outpour the enormous volume of information on modern schoolchildren. The concept “didactic game” is researched, its peculiarities of usage during literature lessons are considered. During the research we determined, that the usage of didactic game is the most productive on the lessons of generalization of obtained knowledge or producing practical skills.

Keywords: aesthetic values, aesthetic education, formation of aesthetic values, game, didactic game.

Постановка проблеми. Суспільна потреба в естетичній освіті та вихованні громадянина України невпинно зростає, оскільки виклики глобалізації соціального розвитку висувають гостру вимогу якнайшвидшої гармонізації стосунків у системі «людина – навколишній світ».

Потреба в широкому впровадженні активних форм і методів естетичного виховання в сучасних умовах реформування, профілізації освіти залишається надзвичайно гострою. Крім того, серед проблем освіти та виховання на перший план виходить завдання найповнішого розкриття творчих здібностей особистості щодо створення комфортних умов навчання, доброзичливого мікроклімату, які дозволятимуть особистості включитися в систему творчого пошуку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розробку питання формування естетичної культури школярів здійснили українські вчені В. Кудін, Г. Кутузова, Н. Миропольська, О. Рудницька та інші. Формування цінностей

у школярів розглядали такі вчені, як Анісімов С.Ф., Архангельский Л.М., Бех І.Д., Василенко В.О., Дробницький О.Г., Здравомислов А.Г., Каган М.С., Корнієнко О.М., Столович Л.Н., У. Томас і Фр. Знаєцький, Тугарінов В.П., Ядов В.О. Суспільно-орієнтовані та особистісно-орієнтовані підходи до оцінки ігрової діяльності обґрунтували Л. Виготський, Д. Ельконін, Р. Жуковська, О. Запорожець, С. Шацький та інші вчені. Творчі ігри соціального характеру, їх естетичну цінність розглядали А. Макаренко, В. Сухомлинський, М. Стельмахович.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідники вивчали зміст, форми, методи та засоби формування естетичних цінностей у молодших школярів. Однак не достатньо досліджені методи формування естетичних цінностей у молодших школярів засобами ігрової діяльності.

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтування доцільності застосування гри у формуванні естетичних цінностей молодших учнів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Естетичне виховання є основою соціалізації дитини молодшого шкільного віку. Саме у цьому віці дитина починає розвивати вміння налагоджувати спілкування, входить у товариство однокласників, домовлятися з ними, висловлювати свої побажання, рахуватися з інтересами інших. Ці найпростіші суспільні якості – перша сходинка на шляху розвитку загальнолюдських моральних якостей.

Естетичні цінності пов'язані з естетичним освоєнням людиною навколишньої дійсності, вони складаються в результаті специфічної оцінки, переживань, перетворення світу в процесі взаємодії суб'єкта й об'єкта. Цей процес протікає в різних формах і сферах людської життєдіяльності.

Проаналізувавши науково-методичну та психолого-педагогічну літературу, ми взяли за основу наступні визначення таких понять як цінності, естетичні цінності та формування естетичних цінностей. Отже, «*цінності* – це певні загальні норми та принципи, які визначають мотивацію людських вчинків; це все те, що є бажаним та містить в собі кінцеву мету людських прагнень, або, іншими словами – все те, що цінить людина чи певна соціальна група та все те, що є для них важливим» [1, с. 4]. «*Естетичні цінності* – здатність будь-якого явища, насамперед творів мистецтва, викликати естетичне почуття, давати людині духовно-інтелектуальну насолоду (втіху), збагачувати її внутрішній світ» [1, с. 4]. «*Формування естетичних цінностей* – формування в особистості здатності сприймати і перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності. Формування естетичних цінностей спрямоване на формування в людини гуманістичних якостей, здатності відчувати і розуміти красу, жити за її законами» [2, с. 20].

Формування естетичних цінностей у широкому філософському значенні передбачає якісні зміни рівня естетичної культури об'єкта виховання, яким може бути як окрема особистість, соціальна група, так і суспільство в цілому. Це безперервний процес, що триває впродовж життя людини, коли усюваються суперечності між рівнем естетичної культури людства та володінням цією культурою (естетичним досвідом) окремою особистістю у кожний конкретний період її життєдіяльності. Естетичні цінності включають в себе красу, стиль, гармонію тощо.

При розгляді структури естетичної цінності помітна двоплановість цього явища. Перший план – це чуттєва реальність, що вказує на форму предмета, його величину, колір, освітлення, фактуру, звучання. Другий план – це те, що знаходиться за чуттєвою реальністю, те, в чому ця реальність виявляється [2, с. 25].

Формування естетичних цінностей у молодших школярів відбувається насамперед засобами мистецтва: музики, літератури, образотворчого мистецтва тощо. Особливе значення у цьому процесі належить літературі, яка формує естетичні цінності у молодших школярів за допомогою опрацювання художніх творів.

Питання формування естетичних цінностей у молодших школярів на сучасному етапі набуває якісно нового змісту. Так, у статті «Нові підходи до викладання української літератури»

[4, с. 20] Б.І. Степанишин зазначає, що нові підходи до викладання в школі українського мистецтва слова ґрунтуються на загальній концепції літературної освіти, себто на філософських, історичних, культурологічних, народознавчих, соціологічних, етичних, психологічних, літературознавчих, естетичних і мовних засадах.

Про виховну функцію літератури говорить О.М. Чепурко у праці «Естетичне виховання учнів під час бесід з позакласного читання». Вчений вважає, що великий вплив має предмет літератури на формування естетичних ідеалів школярів. Художні твори є багатим матеріалом для роздумів. Учні мають можливість образно осмислити проблеми людського буття, що сприятиме формуванню у них відповідних поглядів, переконань, естетичних потреб [5, с. 92].

Поєднання методів і прийомів, систематичне застосування на уроках літературного читання диференційованих і творчих завдань із урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів сприяють активізації пізнавальної, розумової, емоційно-чутливої сфери школярів, залучення їх до діалогічної взаємодії з текстом, самовираження у творчій діяльності. Повноцінне сприймання і розуміння передбачає взаємодію мотиваційного, змістового, операційного, рефлексивного компонентів читацької діяльності учнів, поетапного осягнення смислової й образної цінності твору.

Українські письменники Б. Грінченко, М. Коцюбинський, О. Пчілка, Л. Українка, І. Франко вважали художню літературу одним з найефективніших засобів формування естетичних цінностей у школярів.

Для формування естетичних цінностей молодших школярів потрібно застосовувати різноманітні методи, прийоми, засоби, організаційні форми навчання. Змістом формування естетичних цінностей у молодших школярів є виховання естетичного сприйняття, естетичного ставлення, естетичного почуття, естетичного судження, естетичного ідеалу, естетичного смаку, естетичної діяльності.

Засоби формування естетичних цінностей – це твори мистецтва, художня література, фольклор, природа, краса оточуючого світу та побуту, участь школяра в різних видах діяльності.

Шляхи формування естетичних цінностей включають оволодіння естетичними знаннями в процесі вивчення навчальних предметів; організацію факультативів; естетичне виховання у позакласній та позашкільній роботі, у сім'ї, естетичне самовиховання школярів.

На сьогодні активно впроваджуються інтерактивні та ігрові методи і форми роботи на уроках літератури в молодшій школі.

Ігрові технології є однією з унікальних форм навчання, яка дозволяє зробити цікавою і захоплюючою не тільки роботу учнів на творчо-пошуковому рівні, але й буденні кроки з вивчення української мови і читання. Цікавість умовного світу гри робить позитивно емоційно забарвленою монотонну діяльність із запам'ятовування, повторення, закріплення чи засвоєння інформації, а емоційність ігрової дії активізує всі психічні процеси і функції дитини [3, с. 12].

На наш погляд в формуванні естетичних цінностей молодших школярів доцільно використо-

увати *ігрові прийоми* навчання, ігрові ситуації, обігрування учнівських робіт на заняттях, що створює позитивну емоційну атмосферу, сприяє ефективному оволодінню зображувальними навичками та вміннями, підвищує якість роботи та сприяє розвитку інтересу до зображувальної діяльності. Ігрові прийоми включають в себе:

- ігрові ситуації, які допомагають розвинути пізнавально-творчу активність;
- пісні, загадки, вірші, казки, музичні твори;
- демонстрування епізодів лялькових спектаклів, які зосереджують увагу, викликають позитивні емоції, інтерес до зображуваного, уяскралюють, поглиблюють естетичне задоволення, але не впливають на результати роботи;
- розповіді-малювання з елементами казки; пошукові ситуації; уявні ситуації.

Актуальність ігрової технології в даний час підвищується і через перенасиченість сучасного школяра інформацією. У всьому світі, і в Україні зокрема, розширюється предметно-інформаційне середовище. Телебачення, відео, радіо, комп'ютерні мережі останнім часом виливають на учнів величезний обсяг інформації. Актуальним завданням школи стає розвиток самостійної оцінки та відбору одержуваної інформації. Однією з форм навчання, що розвиває подібні вміння, є дидактична гра, що сприяє практичному використанню знань, отриманих на уроці і в позаурочний час.

Окремим різновидом гри у школі є дидактична гра. Дидактична гра – це практична групова справа з вироблення оптимальних рішень, застосування методів і прийомів у штучно створених умовах, що відтворюють реальну обстановку. Під час гри в учня виникає мотив, суть якого полягає в тому, щоб успішно виконати взятую на себе роль.

На уроці доцільно використовувати такі дидактичні ігри, організація яких не потребує від учителя багато часу для приготування відповідного обладнання, а від учнів запам'ятовування громіздких правил. Щоб гра викликала інтерес, варто використовувати різноманітні елементи унаочнення, а умови гри – ускладнювати.

Щоб ігрова діяльність на уроці проходила ефективно і давала бажані результати, необхідно нею керувати, забезпечивши виконання таких вимог [3, с. 94]:

- ігри мають відповідати навчальній програмі;
- ігрові завдання мають бути не надто легкими, проте й не дуже складними;
- відповідність гри віковим особливостям учнів;
- правила гри прості і чітко сформульовані;
- дії учнів слід контролювати, своєчасно вправляти, спрямовувати;
- справедливий підсумок уроку;
- різноманітність ігор;
- залучення до ігор учнів всього класу;

Список літератури:

1. Долматова М.П., Ярешко В.І. Формування естетичних ціннісних орієнтацій особистості як суттєвого елементу її духовної культури. *Економіка. Управління*. Київ, 2014. Випуск № 1(11). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2014_1_35
2. Левчук Л.Т., Панченко В.І., Оніщенко О.І. Естетика : підручник. Київ : Вища школа, 2005. 431 с.
3. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібник. Київ : Видавництво А.С.К., 2003. 192 с.
4. Степанишин Б.І. Викладання української літератури в школі. Методичний посібник для вчителя. Київ : Проза, 1995. 256 с.

– не дозволяти нетолерантних взаємин між дітьми під час гри;

– гра на уроці не повинна проходити стихійно, вона має бути чітко організованою і цілеспрямованою.

Для кожного етапу уроку є своя ефективна дидактична гра, яка однаковою мірою зацікавлює учнів й учителя.

На етапі актуалізації знань учням варто пропонувати дидактичні ігри репродуктивного характеру, коли увага гравців фіксується на пошуках раціональних шляхів виконання завдань, допомоги один одному, у результаті учні вчаться правильно оцінювати свої ігрові дії, зіставляти з ігровими діями інших учнів [6, с. 44].

На етапі засвоєння нового матеріалу можна використовувати складніші ігри частково-пошукового характеру. Учасникам гри надається можливість відчуття, яким чином від якісного виконання завдання кожним учасником залежить виконання ігрового завдання партнером і, в кінцевому підсумку, результат гри. Учитель на цьому етапі формує у школярів уявлення про значимість якісного виконання свого ігрового завдання [6, с. 44].

Під час закріплення і повторення навчального матеріалу слід планувати дидактичні ігри пошукового характеру. Учні вчаться моделювати, аналізувати та оцінювати дії партнерів по гри. Позитивні взаємовідносини між гравцями, вміння розподілити матеріал, уміння домовитись у грі позитивно впливають на активізацію навчальної діяльності учнів [6, с. 44].

На етапі контролю знань можна застосовувати дидактичні ігри творчого характеру. Учні дається можливість творчо виконувати ігрові завдання. Акцент на творчості передбачає зацікавленість учасників у кінцевому результаті гри команди, прагнення виконувати ігрове завдання швидко і правильно [6, с. 44].

Під час проведення дослідження нами було встановлено, що використання дидактичної гри є найпродуктивнішим на уроках узагальнення отриманих знань, закріплення їх або вироблення практичних умінь і навичок. Саме на цих видах занять дидактичні ігри допомагають досягти мети та надають можливість вчителю для проєктування ігрових ситуацій.

Висновки з даного дослідження і перспективи. Отже, можна підсумувати, що формування естетичних цінностей у молодших школярів є актуальною потребою сьогодення. Формування естетичних цінностей у молодших школярів відбувається насамперед засобами мистецтва: музики, літератури, образотворчого мистецтва тощо. Особливе значення у цьому процесі належить літературі, яка формує естетичні цінностей у молодших школярів за допомогою опрацювання художніх творів.

5. Чепурко О.М. Естетичне виховання учнів під час бесід з позакласного читання. Київ : КДПІ, 1990. С. 91–96.
6. Чумак Т. Ігрові елементи на уроках мови. *Дивослово*. 2009. № 7. С. 44.

References:

1. Dolmatova M.P., Yareshko V.I. (2014). Formuvannya estetychnykh tsinnisnykh orientatsii osobystosti yak suttievoho elementu yii dukhovnoi kultury [Formation of aesthetic value orientations of the personality as an essential element of its spiritual culture]. *Ekonomika. Upravlinnia*. [Economics. Management] (electronic journal), vol. 1, no. 11. Available at: http://nbuv.gov.ua/ujrn/eui_2014_1_35
2. Levchuk L.T., Panchenko V.I., Onishchenko O.I. (2005). Estetyka [Aesthetics]. Kyiv : Vyscha shkola. (in Ukrainian)
3. Pometun O.I., Pyrozhenko L.V. (2003). Suchasnyi urok. Interaktyvni tekhnolohii navchannia [Modern lesson. Interactive technologies]. Kyiv : ASK. (in Ukrainian)
4. Stepanyshyn B.I. (1995). Vykladannia ukrainskoi literatury v shkoli [Teaching of Ukrainian literature at school]. Kyiv : Proza. (in Ukrainian)
5. Chepurko O.M. (1990). Estetychne vykhovannia uchniv pid chas besid z pozaklasnoho chytannia [Aesthetic teaching of schoolchildren during conversations in lessons of reading]. Kyiv : KDPI. (in Ukrainian)
6. Chumak T. (2009). Ihrovi elementy na urokakh movy [Gaming elements on language lessons]. *Dyvoslovo*, no. 7, p. 44.